

ALIJA NAMETAK

GAZI HUSREVBEG U BOSANSKOJ BELETRISTICI

Materijalna trajnost većine zadužbina Gazi Husrevbegovih, okolnost da jedan njihov, manji dio i nakon više od četiri stoljeća služi namjeni koju im je odredio Vakif, a posebno besprekidna frekvencija njegove džamije u Sarajevu mogli su biti nadahnućem i većem broju književnika nego što ih je bilo među nama koji su u ovom stoljeću i našim jezikom stvarali književna djela o Gazi Husrevbegu i njegovim zadužbinama. Kad kažem *književna*, onda to u ovom slučaju ima značenje *beletristična*, a ograničavam se na jezik hrvatsko-srpski, jer bi posao oko istraživanja ovakve građe na stranim jezicima, bilo istočnim bilo zapadnim, bio velik, a uspjeh istraživanja, vjerojatno, malen ili nikakav.

Možda u ovom prikazu nije ni spomenuto sve što je kod nas napisano o gornjoj temi pa, zasad, spominjem samo tri književnika i njihove beletristične radove o Gazi Husrevbegu.

I

U 2. broju II godišta "Behara" (15.V 1901.) objavio je Edhem Mulabdić (1862–1954) crticu "Ihtijar Sejfo". Mulabdić opisuje u njoj starca Sejfu iz zabačenog sela, udaljenog i od Kladnja i od Rogatice po sedam sahata pješackog hoda, koji nije do svoje sedamdesete godine nikamo išao iz svoga sela, pa ga pisac nagovori da mu dođe u goste u Sarajevo. Sejfo dođe u goste pred ramazan i prva mu je zadaća da pohodi Gazi Husrevbegovu džamiju od koje se ne može odvojiti. Dolazi u nju na sabah, na podne kada sluša vazove, a onda su i po tri vaiza istovremeno vazila s glavnog ćursa i u tetimamma, pa mu je žao da ih svu trojicu ne može slušati, sluša mukabele pred ićindiju i iza ićindije, neće u maħalsku džamiju na akšam nego samo u Begovu, makar redovno zakasni i po čitav sat na iftar. Pogotovu ne smije "pregriješiti" da i teraviju ne klanja u Begovoj džamiji. Pobožan čovjek sav se predao molitvi i uživa u njoj, a pogotovo što je obavlja baš u Begovoj džamiji.

U pola ramazana odlazi od gostoprimca jer je poželio svoju čeljad, kuću i selo, iz kojeg nikad nije odlazio, a najteže se odvaja od Begove džamije.

“Ihtijar Sejfo” je bolja Mulabdićeva noveleta, koja je u stvari bez neke naracije, ali živo donosi intimno doživljavanje jedne građevine ili, zapravo, jedne institucije otjelovljene u građevini, u Begovoj džamiji.

Ideju da se jedan povećani broj “Novoga Behara”, kojemu sam bio urednik, posveti Gazi Husrevbegu i njegovim zadužbinama, a povodom četrinstogodišnjice njegove džamije u Sarajevu, dao mi je početkom proljeća 1930. godine Hamdija Kreševljaković. Obratio sam se usmeno suradnicima iz Sarajeva i pismeno nekima izvan Sarajeva i ubrzo su se odazvali: iz Zagreba Salih Ljubunčić, a iz Sarajeva Dr Safvet—beg Bašagić, Muhamed Emin Dizdār, Edhem Mulabdić, Fehim Spaho, Salih Baljić, Hamdija Kreševljaković (sa četiri priloga) i Maksim Svara, a od mene su bila dva članka (jedan, pod pseudonimom — o Vākūfu Gazi Husrevbegovu). Tako je izašao dvobroj 2—3 IV godišta, 1.VI 1930. Većina ovih članaka je preštampana dvije godine kasnije u “Spomenici Gazi Husrevbegove četrinstogodišnjice”. Eseji Saliha Ljubunčića i Saliha Baljića su na granici nauke i beletristike, dok je Mulabdićevo “U Haremu Begove džamije” jedan svijetli odbljesak, jedan proplamsaj književnog nadahnuća u životnim godinama kad pisci obično odlažu pero. U ovoj prozi koju ne možemo nazvati ni pričom ni novelom ni crticom (možda bi joj najbolje odgovarao nekadašnji izraz za ovakvu vrstu književnog djela “slika” ili “slika iz života”) Mulabdić je nadahnuto donio presjek zbivanja jednog ramazanskog dana (i noći) u Gazi Husrevbegovoj džamiji i oko nje, s uvodom o značenju ovog dvorišta (harema) koji Mulabdić naziva “narodnim teritorijem za ozbiljne i zamašne sastanke”.

Kad je list bio štampan, Mulabdić me je upozorio da sam propustio u njegovu prilogu jednu štamparsku grešku. Naime, u ono vrijeme slagari su u manjim štamparijama slagali najviše tzv. ručnim slogom, a uglavnom iz rukopisa. Nije se onda tražilo da rukopis bude otipkan na pisaćem stroju. Urednik je bio sretan da ima dovoljno rukopisa za opseg lista, a rijetko se dešavalo da je bilo više rukopisa pa da bi se moglo i birati. Mulabdić je imao karakterističan rukopis, sitan, uredan, ali, što se rekne, ispisan. Tako nisam ni ja pročitao a ni slagar složio riječ “sehur” koja je krivo složena i oštampana kao “sabah”. Ta mi riječ nije bila ni poznata. Za ono što ona znači dotad sam slušao i govorio samo riječ “ručak” — vrijeme uz ramazan kad se objeđuje i zaposti.

U tom istom dvobroju odštampana je na 46. strani, u rubrici Narodne umotvorine, pjesma “Husrevbegova tužaljka”, koju je kazivao Mulabdiću i Kreševljakoviću Muhamed Enveri—efendija Kadić, povjesnik i kroničar Sarajeva. Kreševljaković mi je kasnije kazivao da je tekst pjesme bio u veoma rđavu stanju zapamćen i da ga je Mulabdić “dotjerao”, jer inače ne bi mogao biti štampan.

Na koncu, Mulabdić je u rubrici Zagonetke na 48. strani pod br. 3 i 4 i naslovom Prigodna zagonetka (od Dede) objavio slovčanu zagonetku koja je trebala imati lik kule kojoj je na vrhu sat, a odgonetka je bila “Gazi Husrevbeg” i “Sahat—kula u Sarajevu”.

II

S pietetom spominjem poemu “Gazi Husrevbeg”, spjevanu u desetercu narodne pjesme, kojoj je autor pok. Nikola Buconjić (pseudonim: Džem—Bu—Ni), dugogodišnji učitelj i iskreni bosansko—muslimanski prijatelj (1865—1947). Njegova pjesma je

objavljena najprije u "Novom Beharu" (godišće IX u brojevima 1 do 18, 1935/36), odakle ju je preštampano merhum Muhamed Bekir Kalajdžić godine 1942, s predgovorom Husejna Đoze. Pjesma je, inače, bez većih literarnih pretenzija, ali simptomatična po tome kako jedan kršćanski pjesnik, vjerni pripadnik svoje crkve, s velikom ljubavlju pjeva o svom zemljaku muslimanske vjere koji je, ako ćemo pravo govoriti, komadao ostatke bosanske i hrvatske države, šireći na zapadu i sjevero-zapadu granice turskog carstva a time i islama.

III

Poslije "Mevluda" obradovao nas je Rešad Kadić novom poemom "Gazi Husrevbeg". Nije da mi nemamo pjesnika, ali rijetki su danas pjesnici, da se nećemo, čitajući njihova sočinjenja, zapitati: "Šta li je pjesnik, ako je pjesnik, htio reći ovim stihovima, ako su ovo stihovi"? Čini se da u naše vrijeme pjesnici misle da su samo one pjesme dobre koje se mogu nakon dugog umovanja razumjeti, a možda nije osnovna stvar u današnjem vremenu ni da se pjesme razumiju. Čovjek doživi, čitajući takvu "poeziju", neki ugođaj kao da budan sanja izvracene snove. Ako danas prosječan gledalac na izložbi gleda slike modernih, suvremenih slikara, ne može odgonetnuti šta pojedina slika predstavlja. Gleda li neku modernističku skulpturu, čini mu se da gleda neke za'rdane klince, koje je rđa slučajno amalgamirala u nekakvu gromadu. Bojim se da će generacija koja iza nas dođe i bude gledala umjetnička dostignuća većeg broja današnjih slikara i kipara ili čitala poeziju mnogih današnjih pjesnika reći da su umjetnici kista, dljeta ili pera bili duhovno nastrani. Jer, zaboga, tko je vidio u našem vremenu pisati onako da te čitaoci mognu odjednom razumjeti. Boje se da će ih proglasiti natražnjacima, zastarjelim, "prevaziđenim".

Ove su me misli obuzimale čitajući Kadićeve jasno i razumljivo pisano, a poetski nadahnuto djelo. Može se, dakle, djelo pisati i razumljivim jezikom pa da bude dobro.

Pjesnik je podijelio poemu u poglavlja, od kojih prvo, Dolazak, prikazuje Gazi Husrevbega pri prvom ulasku u Sarajevo u vrijeme sunčanog zalaska i prvih časaka noći, kad ga zanese prizor kasabe pune bašča i šuma rječice Miljacke. U snoviđenju on vidi budući grad:

*"Za Božiju ljubav", prošaputa tada,
postaću neimar divnog b'jelog grada,
uzidaću u njegov dio srca svoga,
u slavu Allaha, sreću roda svoga!"*

*"Nek' grad b'jeli cvjeta i stoljeća broji;
neka svjetlost širi, ljepšu sudbu kroji
trudnoj zemlji ovoj, rodnoj grudni mojoj,
punoj svakog blaga, lijepoj al' sirovoj!"*

I dalje:

*"Osnāži me, Bože, da u Tvoje ime
dam od sebe ono čim Kur'an duži me,
da me ljudi uvjek po dobru spomenu,
da živim i umrem u Tvome imenu!"*

Drugo poglavlje, Sarajevo, zanosan je prepjev prikaza Sarajeva jednog starijeg putopisca – Evlije Čelebije.

Treće poglavlje, Zakletva, opjevava vizionarstvo Gazijino, kada jedne olujne noći u svjetlici groma i vidje munar u svoje buduće džamije, nakon čega donosi zakletvu:

*Ja, Husrev, rob skromni, u milosti Boga,
služeći istini Kur'ana vječnoga,
dići ću džamiju, svoje prvo djelo,
da ukrasim njome Sarajevo b'jelo,
nek istini služi i pod suncem stoji,
nek okuplja ljude, vjerne duše broji,
da su bliže Onom što je iznad svega...*

Četvrto poglavlje, Džamija, puno je zanosnih i toplih stihova izrastanju džamije prema Gazijinoj želji i neimarevoj zamisli.

U Bijelom gradu, petom poglavlju poeme, opjevani su nastanci daljih Gazijinih hajrata: medrese, vodovoda, hanikaha, čaršije, tašlihana, bezistana, musafirhane i imareta, sahatkule ...

*Pod njegovom rukom grad je rast'o, cvao,
svakome je emir dio srca dao.*

Kad bismo htjeli citirati uspjele stihove ili uzvišene misli zaodjevene u adekvatne stihove, ne bismo mogli mimoići završetak šestog poglavlja, Sijač dobra:

*Iz sjemena jedra što u zemlju pade,
diljem drage Bosne žetva stizat stade.
Iz Gazina žita, srcem zasijana,
doteklo je hljeba i do naših dana;
bio je i ost'o uzor muslimana,
humanist i čovjek, vjeran sin islama.*

Kad čitamo početne stihove sedmog pjevanja, Smrtna zora:

*Kad vjekovi minu i kad vr'jeme sudi,
pravedni su suci, manje gr'ješe ljudi,
pred sudom istine Husrev miran stoji,
ime mu i djelo suda se ne boji:
služio je vjerno i Bogu i grudi,
sa zanosom onog koji strasno ljubi,
a voljenom gradu u koji je pao
srce i snove svoje darovao,*

vidimo koliko je bilo potrebno da se ovakvi stihovi stvore u naše vrijeme, jer je na žalost bilo neznalica, a ima ih i sada, koji su se čudili što u Sarajevu jedna skromna ulica nosi Gazi Husrevbegovo ime. Jedan naš historik izračunao je, povodom proslave četiristago-

dišnjice Gazi Husrevbegove džamije, kada bi se sabrali svi rashodi Gazi Husrevbegova vakufa kroz 400 godina (plaće svih službenika i opskrba talebe u medresi i hanikahu, imaret i musafirhana), da bi se tim sredstvima moglo cijelu godinu izdržavati cjelokupno stanovništvo jednoga grada, kakvo je bilo Sarajevo 1930. godine.

Posebnu draž ima posljednje poglavlje, Legenda, kako se i najsitnijim dobročinstvom može zaraditi sevab kao i najkрупnijim hajratom.

Da mi se ne bi reklo da pišem bezrazložno panegirik jednom pjesničkom djelu, ja ne tvrdim da u njemu nema i manje uspješnih stihova, da poneki stih u "Gazi Husrevbegu" podsjeća na neke stihove iz "Mevluda", ali zar se nisu nehotice ponavljali i pjesnici koje je historija književnosti proglasila pjesničkim genijima. Ja ovo tvrdim: da je Kadić pisao oba djela poletno, s iskrenim zanosom, pjesničkim jezikom, ali, za razliku od mnogih suvremenika, i potpuno razumljivim jezikom.

Poema Rešada Kadića, Gazi Husrevbeg, štampana je kao knjižica od 38 strana u Sarajevu godine 1966., čime se je i sam uvrstio u naše hajir-sahibije, pogotovo što je čist prihod od ovog djela (što čini oko tri milijuna starih dinara) darovao Gazi Husrevbegovoj medresi!

SUMMARY

GAZI HUSREV-BEY IN BOSNIAN LITERATURE

In the period from the beginning of this century several Bosnian writers have written about Gazi Husrev-bey and his foundations. Edhem Mulabdić wrote two novelettes about Gazi Husrev-bey and his mosques: "Ihtijar the old man Sejfo" and "In Harem yard of Bey's mosque", and registered one folk song "Husref-bey's lament". Nikola Buconjić (1865-1947) composed a poem "Gazi Husrev-bey" in the form of folk tensyllabic epic poem.

Rešad Kadić (b. 1912) composed a poem "Gazi Husrev-bey" poetically inspired, divided in songs: Arrival, Sarajevo, Oath, Mosque, Write town, Sower of good, Deadly dawn and Legend. The work is printed in 1966. and the public accepted it warmly, and all printing (10000 copies) is sold out long ago.

